

**BOICOTAREA DE CĂTRE FUNCȚIONARII RUȘI A APLICĂRII
LIMBII MOLDOVENEȘTI (ROMÂNE) ÎN PROCEDURA JUDICIARĂ DIN BASARABIA
(29 APRILIE 1818 – 29 FEBRUARIE 1828)
(Cazul isprăvnicilor Bender și Hotin)**

*Valentin TOMULEȚ, Andrei EMILCIUC**

Catedra Istorie Universală

** Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei*

Based on original and published archival documents, the authors put in discussion the problem of the employed in the regional and district state institutions Russian officials' boycott of application of the Romanian (Moldovan) language in court proceedings in Bessarabia. Holding various positions in the district administrations, Russian officials were violating the Regulation of April 29, 1818, which stipulated the application of Romanian and Russian language in court proceedings in Bessarabia, refusing to accept cases in Romanian in these institutions. Original document of November 5, 1827, published in the *Appendix*, reveals in detail the thesis argued by the authors.

La 16/28 mai 2012 s-au împlinit 200 de ani de la semnarea Tratatului de pace de la București, între Poarta Otomană și Imperiul Rus, prin care teritoriul dintre Prut și Nistru, numit ulterior Basarabia, este rupt din trupul Țării Moldovei și anexat la Rusia. Raptul acestei părți integrante a spațiului geografic național al poporului român a fost o consecință directă a politicii expansioniste promovate consecvent, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea, în Balcani de către cercurile imperiale ale Porții Otomane și ale Imperiului Rus. Deși au trecut ani, nedreptatea săvârșită la 1812, prin care Imperiul Otoman nu și-a respectat obligațiunile asumate prin capitulații de a apăra integritatea teritorială a Principatelor, cedând fără nici un drept un teritoriu ce nu-i aparținea, iar Imperiul Rus anexând un teritoriu la care nu avea nici un drept [1], este resimțită și astăzi.

Pentru a-și păstra dominația în teritoriul nou-anexat, administrația imperială rusă a folosit metodele și practicile deja cunoscute de dezlocuire a națiunii titulare și de purificare a teritoriului, folosite pe larg la periferiile naționale ale Imperiului Rus. Aceste metode și practici se realizau prin promovarea politicii de deznaționalizare a populației dispersate – rusificare prin învățământ, administrație de stat, politică, prin înstrăinarea valorilor spirituale ale neamului și pregătirea unei elite cosmopolite, bazate pe un alt sistem de valori decât cel românesc, prin privarea băștinașilor de drepturi și libertăți, prin interzicerea utilizării limbii române și a limbilor altor grupuri etnice în toate domeniile vieții sociale, prin denaturarea numelor de familie, a denumirilor de localități, străzi, prin lipsirea românilor basarabeni de propriile valori spirituale, fiindu-le impuse valori străine, ruse, etc.

Pentru a pătrunde în esența problemei puse în discuție, la început urmează să facem o caracteristică succintă a principalelor acte legislative privind instituirea administrației regionale în Basarabia și a instanțelor judecătorești care urmau să examineze litigiile civile și cele penale.

Primul act legislativ privind instituirea administrației provizorii a Basarabiei, care a determinat statutul juridic al teritoriului dintre Prut și Nistru anexat la Imperiul Rus, a fost cel elaborat sub conducerea contelui Ioan Capo d'Istria, șeful cancelariei diplomatice a armatei dunărene, semnat la 23 iulie 1812 de amiralul P.V. Ciceagov [2], comandantul-șef al armatei dunărene, șeful suprem al flotei de pe Marea Neagră și concomitent șeful Administrației Generale a Moldovei și Țării Românești, confirmat la 2 august 1812 de Alexandru I [3]. Regulamentul era alcătuit din 4 capitole, structurate în 23 articole [4].

Ideile de bază privind activitatea instituțiilor administrative și judiciare în provincia nou-anexată erau fixate în Capitolul III al Regulamentului (16 articole) – *Cu privire la administrația civilă* – care stipula că întreaga activitate legată de administrarea provinciei era dirijată de guvernatorul civil. Acesta elabora proiectele de organizare a activităților judiciare și gospodărești, stabilea drepturile și privilegiile populației, potrivit prevederilor cuprinse în instrucțiunile elaborate pentru Basarabia, dirija cu activitatea ispravnicilor desemnați din rândul moldovenilor care au depus jurământ de credință Rusiei. Însă, de multe ori această practică nu era respectată. P.Svinin scria că la posturile de ispravnic erau numiți funcționari ruși care nu se conduceau de principii stricte și de norme morale, de regulă, nu cunoșteau *limba moldovenească* (recte – *română*), ceea ce

complica contactul lor cu localnicii [5]. Articolul 11 prevedea ca administrația civilă să fie alcătuită din două departamente: în prerogativele *Departamentului I* intrau legile, chestiunile bisericești, care erau soluționate de o instituție aparte, executările judecătorești, poliția și învățământul. *Departamentul II* avea în competență: statistica privind populația, veniturile ei, vămile, comerțul și industria provinciei. Membrii departamentelor aveau titlul de consilieri, erau numiți în funcție de guvernatorul civil, potrivit aptitudinilor. Guvernatorul adopta noi hotărâri și le prezenta spre aprobare administrației generale. Tot el tutela învățământul public. Administrația provinciei prin intermediul cancelariei, elibera pașapoarte și foi de drum, stabilea legături directe cu șefii guberniilor limitrofe, cu domniile Moldovei și Țării Românești. Actele se întocmeau în limbile rusă și moldovenească. Până la adoptarea unor decizii speciale, guvernatorul civil se subordona comandantului-șef al armatei de la Dunăre. Pentru o mai bună administrare a provinciei, guvernatorul civil era liber în a-și alege locul (orașul) de reședință.

Prin dispoziția lui P.V. Ciceagov din 23 iulie 1812 în funcția de guvernator civil al Basarabiei este numit Scarlat Sturdza, iar la sfârșitul lui septembrie și-a încetat activitatea administrația rusă de pe lângă Comandantul Suprem al armatei ruse; în noiembrie senatorul V.I. Krasno-Milașevici a fost rechemat la Sankt Petersburg [6]. Respectiv, din octombrie 1812 în Basarabia funcționa deja noua administrație civilă. La 4 decembrie 1812, în conformitate cu instrucțiunea dată de amiralul P.V. Ciceagov, Scarlat Sturdza instituie Cancelaria guvernatorului civil al Basarabiei [7]. Actele emise de Cancelarie erau semnate personal de Scarlat Sturdza, pe care acesta aplica ștampila cu imaginea blazonului său.

La 2 februarie 1813, în conformitate cu stipulațiile Regulamentului din 23 iulie 1812 privind formarea administrației provizorii în Basarabia, este constituit *Guvernul Regional al Basarabiei*, acesta având în componență două departamente, și creată Adunarea generală a departamentelor [8]. Regulamentul acorda guvernatorului dreptul de a alege și a numi în funcții din rândul boierilor moldoveni și al demnitarilor ruși consilieri în cadrul departamentelor Guvernului Regional. În funcție de circumstanțe și de necesități, adopta noi hotărâri și prezenta propuneri spre aprobare Administrației imperiale. Pentru funcționarea Guvernului era instituită Cancelaria Guvernului Regional [9].

Guvernul Regional era alcătuit din două departamente: Departamentul I era cel care avea în competență chestiunile judiciare. În cadrul lui funcționau trei direcții (expediții): *prima*, responsabilă de acțiunile judiciare, alcătuită din patru consilieri aleși dintre boierii moldoveni, un expeditor, un șef de birou și patru funcționari de birou; cea de *a doua* se ocupa de procesele penale și de anchetă și era la fel alcătuită din patru consilieri, dintre care trei boieri moldoveni, iar unul era ofițer de stat-major rus, un expeditor și trei funcționari de birou; cea de *a treia* avea ca atribuție să conducă poliția și în componența acesteia intrau: un consilier din rangul ofițerilor de stat-major rus, un expeditor și doi funcționari de birou [10].

Pornind de la faptul că în Basarabia nu au fost create instituții judiciare, potrivit unei decizii imperiale din 26 noiembrie 1815, anunțate de Senat ministrului de Justiție, deciziile legate de litigiile civile, examinate în ședința comună a Guvernului Regional, urmau să fie examinate în ordine de apel în Departamentul IV al Senatului Guvernant [11].

Regulamentul privind instituirea administrației provizorii a Basarabiei din 2 august 1812 a fost în vigoare până la confirmarea de către Alexandru I, la 26 mai 1816, a *Memoriului*, care i-a servit rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev drept directivă în vederea organizării administrative a regiunii Basarabia [12]. Instituțiile judiciare din Basarabia au fost instituite în baza *Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia* din 29 aprilie 1818, considerat unul dintre principalele acte legislative adoptate de Administrația imperială rusă. Regulamentul urmărea scopul consolidării regimului stabilit în regiune. Alexandru I, în scrisoarea adresată, la 29 aprilie 1818, rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev în legătură cu adoptarea Regulamentului din 1818 îl atenționa că guvernul va păstra în provincie componența națională și va asigura un mod deosebit de administrare a acesteia. Însă, Regulamentul acorda drepturi exclusive doar boierilor moldoveni (și privilegii coloniștilor străini), în pofida faptului că împăratul scria că de drepturi largi va beneficia nu doar această stare socială [13].

Regulamentul privind administrarea Basarabiei din 28 aprilie 1818 stipula că Administrația civilă a Basarabiei urmează să fie divizată: prima componență – Administrația gubernială [14] și cea financiară, iar a doua – cu referire la instanța judecătorească. Prima parte a fost denumită Guvernul Regional al Basarabiei, în care intrau: guvernatorul civil, viceguvernatorul, consilierii, trezorierul și asesorii guberniali [15].

Guvernul Regional era alcătuit din două departamente. Departamentul I era cel executiv, administrat nemijlocit de guvernatorul civil ce se conducea de Regulamentul cu privire la administrația guberniilor rusești;

Departamentul II, administrativ, condus de viceguvernator, se ocupa de problemele de stat și economice și se conducea de regulile cuprinse într-o instrucțiune special elaborată pentru el [16]. Anume în Departamentul II erau discutate toate problemele de rutină legate de activitatea cotidiană din Basarabia.

În Adunarea comună a departamentelor erau convocați toți consilierii din ambele departamente. Președinte al Adunării comune a departamentelor era guvernatorul civil. În competența Adunării comune a departamentelor erau următoarele întrebări: examinarea și adoptarea deciziilor definitive în chestiunile venite în apel de la departamente, examinarea chestiunilor propuse de guvernatorul civil etc. Deciziile luate în cadrul Adunării comune a departamentelor erau adoptate cu o simplă majoritate de voturi [17].

Departamentul I avea în structura sa trei direcții: *prima* – pentru cazurile civile, alcătuită din 4 consilieri numiți dintre boierii locali, un expeditor, un traducător, un șef de birou și 4 grefieri; *a doua* – pentru cazurile penale și de anchetă, alcătuită din 3 consilieri numiți dintre boierii locali, un consilier – ofițer superior rus, un traducător și 3 grefieri și *a treia* – pentru supravegherea poliției, alcătuită dintr-un consilier rus, un expeditor și doi grefieri. În statele de personal, în afară de funcționarii numiți, mai activau: un secretar, un vagmistru și 4 paznici. În calitate de consilieri în Departamentului I al Guvernului Regional au fost numiți: D.Rășcanu, I.Carp, P.Catargi, M.Rășcanu – în prima direcție; T.Bașotă, N.Catargi, Milactache, F.Bukin – în direcția a doua; P.Leibin – în direcția a treia [18].

În conformitate cu prevederile Regulamentului organizării administrative a Basarabiei din 29 aprilie 1818, în provincie au fost instituite Tribunalul Regional Civil și Tribunalul Regional Penal [19].

Tribunalul Regional Civil din Basarabia avea atribuția de a examina procesele civile intentate între locuitorii provinciei, acțiunile intentate de stat împotriva persoanelor fizice, cererile cu privire la confirmarea actelor de vânzare-cumpărare și cu privire la tutela asupra averii persoanelor decedate. Tribunalul Regional Civil din Basarabia activa conform *Regulamentului privind organizarea guberniilor Imperiului Rus*, aprobat de Ecaterina a II-a la 7 noiembrie 1775, în care sunt fixate competențele acestei instituții judiciare [20].

În cadrul lui se examinau dosarele civile, precum și pretențiile persoanelor fizice înaintate vistieriei, și viceversa. El era alcătuit din președinte și 4 consilieri. Președintele era numit în funcție de către Coroană și confirmat de către împărat. Un consilier era numit din partea Coroanei, dar confirmat de către guvernatorul general militar din Podolia, iar ceilalți consilieri – aleși din rândurile nobilimii, pe o perioadă de 3 ani, dar confirmați de guvernatorul general militar [21].

Componența Tribunalului Regional Civil din Basarabia în anii 1818-1828 este prezentată, în ordine cronologică, după cum urmează: în calitate de *președinți* – Nedoba (1818-1823), Bașotă (1823-1824), Cazimir (1824), Bașotă (1824-1825), Pizani (1825-1826), Donici (1826-1828), *consilieri* – Ralli, Donici, Varfolomeu, Stamo, Hermeziu, Buzdugan, Dicescu, Krupenski, Russo, Măcărescu, Botezatu, Leonard, Cazimir, Satovski, Iamandi, Stamati și *secretari* – *Scortesco* și *Barda* [22].

Regulamentul prevedea ca, reieșind din privilegiile acordate locuitorilor provinciei și din particularitățile legilor locale, procedura judiciară în Tribunalul Regional Civil din Basarabia urma să se desfășoare în limba moldovenească. În cercetarea litigiilor persoanelor particulare Tribunalul trebuia să se conducă de drepturile și obiceiurile moldovenești, iar procedura judiciară să se desfășoare în limba moldovenească. În ce privește cercetarea dosarelor de stat, la bază trebuia pusă legislația imperială. În cazul examinării dosarelor cu referire la apărarea proprietății private, Tribunalul urma să țină cont de drepturile, privilegiile și obiceiul pământului existente în Basarabia. În cazul în care deciziile Tribunalului Regional Civil se refereau la dosarele ce vizau interesele statului, documentele pentru examinarea lor ulterioară trebuiau traduse în limba rusă [23]. Persoanele nemulțumite de decizia Tribunalului, în cazul în care era admisă apelarea deciziei Tribunalului, o puteau contesta în Consiliul Suprem al Basarabiei. Însă, dacă Tribunalul nu prevedea apelarea deciziei, atunci decizia era irevocabilă și era aplicată imediat, iar persoana nemulțumită putea înainta în Consiliul Suprem al Basarabiei doar o simplă plângere. Pe marginea dosarelor ce vizau interesele statului Tribunalul civil nu lua o decizie finală, dar, respectând legislația rusă, le expedia pentru decizia finală Guvernului Regional [24]. Ulterior, în baza deciziei imperiale din 3 august 1825, dosarele civile trimise în instanța de apel nu mai erau examinate de Consiliul Suprem al Basarabiei, dar erau direcționate Departamentului II al Senatului Guvernământ [25].

La început, Tribunalul Regional Civil își desfășura lucrările într-o casă arendată, pentru o sumă de 1400 rub., de la spătarul Măcărescu, situată în partea de jos a orașului Chișinău. Clădirea nu era însă comodă pentru desfășurarea lucrărilor: se afla la o distanță mare de la locul de trai al funcționarilor; toamna, primăvara și iarna funcționarilor le venea greu să se deplaseze pe străzile murdare la serviciu; casa necesita reparație; în

plus, din cauza depozitului pentru păstrarea produselor, în incinta Tribunalului s-a instalat un miros neplăcut; mobila prevăzută pentru funcționari nu erau confortabilă. Când administrația Tribunalului a încercat să arendeze o nouă clădire, Măcărescu a cedat 400 rub. din prețul arendei, promițând că va repara clădirea. La 1 mai 1825 clădirea a fost arendată pe o perioadă de 3 ani, iar Consiliul Suprem al Basarabiei a aprobat condițiile noului contract de arendă [26].

Regulamentul privind administrarea Basarabiei din 29 februarie 1828 a modificat parțial componența Tribunalului Regional Civil din Basarabia. El urma să fie alcătuit din președinte, doi consilieri din partea guvernului, doi asesori din partea nobilimii și doi asesori din partea negustorilor. Președintele trebuia confirmat prin decizie imperială, iar cei doi asesori – de către Senat, la propunerea guvernatorului general [27].

În prerogativele *Tribunalului Regional Penal din Basarabia* intra examinarea dosarelor de urmărire penală transmise de tribunalele ținutale. Procedura de examinare se efectua în baza legislației ruse. Sentința adoptată cu majoritatea de voturi se declara definitivă, dar nu era aplicată până nu era confirmată de guvernatorul civil, care, luând cunoștință de dosar, confirma sau anula verdictul. În cazul în care guvernatorul civil nu aproba decizia Tribunalului Penal, dosarul era înaintat spre examinare în Consiliul Regional al Basarabiei [28].

Dosarele penale și de urmărire penală urmau să fie examinate în limbile rusă și moldovenească. În acest context este de menționat că:

1. Audierea inculpaților moldoveni avea loc în limba moldovenească, iar procesele-verbale trebuiau întocmite în limbile rusă și moldovenească.

2. Sentința de judecată era anunțată inculpaților în limba moldovenească.

3. Membrii Tribunalului Penal, întâlnind dificultăți în expunerea punctului de vedere în limba rusă, aveau dreptul să întocmească deciziile în limba moldovenească [29].

Tribunalul Regional Penal din Basarabia era alcătuit din președinte, 3 consilieri și un asesor. Președintele era numit în funcție de către Coroană și confirmat de împărat. Un consilier era numit din partea Coroanei, dar confirmat de către guvernatorul general militar din Podolia, iar ceilalți consilieri și asesorul – aleși din rândurile nobilimii, pe o perioadă de 3 ani, dar confirmați de guvernatorul general militar [30]. Componența Tribunalului Regional Penal din Basarabia în anii 1818-1828 este sistematizată după cum urmează: în calitate de **președinți** – Kurik (1818-1825), Arsenev (1825-1826), Kurik (1826-1828); **consilieri** – Leibin, Străjescu, Șumski, baronul Cristi, Glavce, Stamati, Șardin, Ianov, Vaker, Maksimov, Bazâca, Hoteaev; **asesori** – baronul Criste, Hoteaev, Stamati și **secretari** – Ghetolpanov, Krâmonovski [31].

Executarea multor dispoziții judecătorești era încredințată ispravnicilor. La început, în activitatea sa ispravnicul se conducea de legislația și tradițiile locale. Din decretul imperial adresat la 29 martie 1813 (la cererea ispravnicului de Bender) Departamentului I al Guvernului Regional aflăm că până la adoptarea unor instrucțiuni speciale și reieșind din considerentul că atât legile, cât și obiceiurile locale nu erau cunoscute, „ispravnicia în activitatea sa poate să se conducă de dreptul local în măsura în care acesta este cunoscut funcționarilor moldoveni și care ar corespunde rațiunii și în mare parte normelor legale” [32]. La dispoziția ispravnicului de Bender era un secretar, un traducător, care era și asistentul secretarului preocupat de corespondența în limba rusă, un logofăt care se ocupa cu transcrierea documentelor moldovenești, doi funcționari ruși care îndeplineau servicii de curier, examinau incidentele locale, asigurau liniștea și ordinea în toate localurile publice, conform obligațiilor poliției locale [33].

În 1816 este emisă o instrucțiune care reglementa activitatea ispravnicului. Instrucțiunea era alcătuită din 28 de articole și se referea în fond la competențele ispravnicului: asigurarea ordinii publice (ispravnicul fiind șeful poliției locale); executarea dispozițiilor administrației; stabilirea obligațiilor și acțiunilor ispravnicului în caz de epidemii, molime, epizootii și calamități naturale etc. (ispravnicul acționa în conformitate cu legislația, neavând dreptul să amendeze sau să supună populația pedepselor corporale); răspundea de ordinea publică în ținut; apăra interesele cetățenilor; împiedica acțiunile hoților și vagabonzilor; răspundea de sistemul de concesiuni din ținut; purta responsabilitate de starea drumurilor și a podurilor; însoțea regimentele militare în cazul în care acestea se aflau în trecere prin ținut și era obligat să le asigure cu produse alimentare, cu lemn din care acestea făceau care de provizii, să le asigure cazarea; raporta permanent despre mersul recoltării cerealelor; informa despre prețurile comerciale la cereale și la alte produse alimentare; urmărea să fie întoarse stăpânilor vitele rătăcite; răspundea de amenajarea coloniștilor etc. [34]. Ispravnicul își exercita funcțiile doar în limitele ținutului de care era responsabil. Numit în exercițiul funcțiunii ispravnicul depunea jurământ de credință împăratului rus [35].

Prin dispoziția din 16 aprilie 1816, emisă de guvernatorul civil al Basarabiei C.A. Catacazi, ispravnicii, pârcălabul de Hotin și serdarul de Orhei erau obligați să meargă o dată în trei luni în teritoriu pentru a se documenta la fața locului pentru a dispune de informație veridică și completă despre situația din ținut. Revizorii de ținut trebuiau să urmărească ca ispravnicii, pârcălabul de Hotin și serdarul de Orhei să îndeplinească cu strictețe această dispoziție [36].

Despre competențele ispravnicului, care se deosebesc parțial de cele stipulate în instrucțiune, aflăm dintr-un raport prezentat în 1816 de ispravnicul de Hotărniceni președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei I.H. Kalagheorghe.

1. Ispravnicul examina litigiile care apăreau între negustori (privind activitatea comercial-industrială, situația familială etc.), boieri și țărani. În cazul în care părțile nu erau satisfăcute de deciziile adoptate, ispravnicul prezenta dosarul, însoțit de documentele de rigoare, spre examinare instanțelor superioare. Ispravnicul nu avea dreptul să-i impună pe boieri să se prezinte la ispravnicie pentru soluționarea litigiilor, ci numai le aducea la cunoștință plângerea privind fapta în care aceștia au fost implicați. În cazul în care boierii nu se conformau, ispravnicul raporta instanțelor superioare despre aceasta, iar decizia o adopta doar cu acordul instituțiilor abilitate a soluționa asemenea probleme.

2. Conform obiceiului pământului, ispravnicul avea dreptul să pedepsească persoanele care încălcau legea, în afară de boieri și boiernași, care nu puteau fi pedepsiți.

3. Ispravnicul era obligat să prezinte anual guvernului informații despre recolta de cereale, cu explicațiile de rigoare: de câtă pâine era nevoie pentru alimentația locuitorilor și câtă pâine rămânea pentru comercializare, iar guvernul urma să decidă ce cantitate de cereale poate fi exportată.

4. Ispravnicul urmărea evoluția pe piață a prețurilor la carne și la pâine și, în dependență de capacitatea de cumpărare a industriașilor, reglementa prețurile.

5. Ispravnicul era responsabil de încartiruire, supravegherea amplasarea militarilor pe la casele locuitorilor, în dependență de numărul și starea economică a acestora. Conform obiceiului pământului, de încartiruire erau scutiți moșierii (în afară de categoriile inferioare ale acestei stări sociale) și slujitorii cultului: preoții, diecii, diecele, paracliserii și starostii bisericești.

6. Prin intermediul mazililor, ispravnicii aveau datoria de a cultiva în rândurile populației dragostea de muncă [37].

După împărțirea administrativ-teritorială a Basarabiei în conformitate cu *Regulamentul organizării administrative* din 29 aprilie 1818, prin dispoziția guvernatorului civil al Basarabiei C.A. Catacazi din 19 octombrie 1818, în funcția de ispravnic au fost numiți: în ținutul Orhei – funcționarul de clasa a VIII-a Iamandi, în ținutul Hotin – sulgerul Gheorghe Ciugureanu (în locul funcționarului de clasa a IX-a Stamati), în ținutul Iași – funcționarul de clasa a IX-a Bodescu, în ținutul Bender – funcționarul de clasa a IX-a Cazimir (în locul funcționarului de clasa a X-a Nicolae Salo), în ținutul Akkerman – nobilul Alecu Pruncul și în ținutul Ismail – funcționarul de clasa a X-a Popovschi (în locul funcționarului de clasa a X-a Filodor) [38]. Ulterior în instituția ispravniciei au fost făcute remanieri.

Potrivit dispoziției din 1 aprilie 1819, ispravnicii erau aleși din rândul nobilimii basarabene, drept de care beneficiau și nobilii din guberniile interne ruse. Acest drept a fost aplicat și pentru ținuturile Bender, Akkerman și Ismail, în pofida faptului că în aceste ținuturi numărul nobililor era foarte redus. Ulterior, noul rezident plenipotențiar, contele M.S. Voronțov, analizând activitatea ispravnicilor, raporta Administrației imperiale că administrația polițienească locală din Basarabia se află într-o stare jalnică, iar cauza o vede în modalitatea de alegere a ispravnicilor. M.S. Voronțov, care se pronunța vehement împotriva aplicării particularităților locale în sistemul administrativ al Basarabiei, fiind un părtaș convins al includerii cât mai grabnice a regiunii în sistemul economic și politic al Imperiului Rus, argumenta că funcțiile de ispravnic erau exercitate de persoane lipsite de onestitate, care nu-și îndeplinesc cu demnitate obligațiunile, care nu cunosc nici legislația, nici limba rusă, fapt ce cauzează prejudicii serioase sistemului de administrare. Totodată, atenționa că prejudiciile ar fi fost mult mai mari dacă din guberniile interne ruse cu puțin pământ ar fi fost transferați în Basarabia, așa cum se planifica, 20000 de țărani de stat. El scria că timp de 6-7 luni de la intrarea sa în funcție au fost destituiți de către Consiliul Suprem doi ispravnici și câțiva asesori demascați în diferite crime, însă locurile lor au fost ocupate de persoane iresponsabile ca și ei. La ultima ședință au fost prezente 100 de persoane care vroiau să dețină posturi administrative, iar numărul de posturi la care se pretindea era de 81. Respectiv, la posturile administrative aproape că nu era concurs, iar în ținuturile Bender, Akkerman și Ismail, unde erau numai 5 nobili, dintre care 4 nu dispuneau de proprietate, posturile

administrative erau ocupate de nobili din alte ținuturi. M.S. Voronțov aducea și alte argumente, insistând ca ispravnicii să fie numiți de Coroană [39].

La 2 septembrie 1824, Comitetul de Miniștri, luând în considerație obiecțiile contelui M.S. Voronțov, a dispus ca ispravnicii și asesorii să fie numiți din partea Coroanei [40]. Unii istorici consideră că prin această măsură a fost lichidată metoda de administrare despotică a județului [41]. Însă, această măsură poate fi privită mai mult ca o tentativă a Administrației imperiale ruse de a-i înlătura din instituțiile administrative din Basarabia pe funcționarii locali, ieșiți din rândurile boierilor moldoveni, și de a-i înlocui cu cei alogeni, în special veniți din guberniile ruse.

Politica imperială promovată de Administrația rusă în teritoriul nou-anexat a avut drept consecință directă faptul că în perioada ce a urmat după adoptarea *Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia* din 29 aprilie 1818 a crescut substanțial numărul funcționarilor ruși atât în instituțiile regionale, cât și în cele ținutale. De fapt, păstrarea unor particularități istorice în sistemul judiciar din Basarabia avea să fie împiedicată de transformările profunde operate de organele imperiale în sistemul administrativ. Se crea treptat un antagonism între două sisteme strâns legate funcțional – cel judiciar și cel executiv. Acest lucru se va reliefa cel mai pregnant în privința limbii de perfectare a documentației de serviciu și se va concretiza în boicotarea de către funcționarii ruși a procedurii judiciare desfășurată în limba moldovenească. Deoarece nu cunoșteau limba moldovenească, aceștia încâlcau deciziile imperiale care prevedeau perfectarea actelor în limba moldovenească, se opuneau aplicării limbii moldovenești în activitatea instituțiilor administrative, economice, fiscale, judiciare, culturale etc., cauzând prejudicii serioase în ce privește adoptarea și perfectarea diferitelor dispoziții și decizii.

La 30 septembrie 1824, Direcția executivă a Guvernului Regional înaintează în Consiliul Suprem al Basarabiei o adresă în care se menționa că în baza *Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia* din 29 aprilie 1818 toate dosarele examinate în Guvernul Regional și avizele prezentate pentru înștiințarea populației erau perfectate în două limbi – *moldovenească* și *rusă*. Deciziile scrise în limba rusă erau semnate de guvernator, consilierii din partea Coroanei și asesori, iar cele scrise în limba moldovenească – doar de guvernator și consilierii aleși din partea nobilimii, din considerentul că consilierii și asesorii din partea Coroanei nu cunoșteau limba moldovenească, iar cei din partea dvorenimii – limba rusă [42]. Ținând cont de această circumstanță, Direcția executivă a Guvernului Regional cerea ca în continuare, pentru a nu crea Guvernului dificultăți în adoptarea deciziilor, Consiliul Suprem al Basarabiei să-i permită să adopte deciziile și să prezinte avizele doar în limba rusă, motivând că efectuarea procedurii de examinare și aprobare a deciziilor în două limbi „...nu doar că este dificilă, dar se poate spune cu certitudine – imposibilă, judecând după numărul mare de dosare puse pe rol, care în decurs de un an au atins cifra de 7000, iar a deciziilor adoptate – de 20000” [43].

Mai mult ca atât, în februarie 1825 doi traducători, funcționarii de clasa a XIV-a Galițki și Holvițki, au înaintat viceguvernatorului Basarabiei F.F. Vighel, funcționar de clasa a VI-a, un raport în care scriau că, în legătură cu numărul mare de documente în limba moldovenească parvenite în cele două departamente ale Guvernului Regional și în secțiile provizorii instituite pe lângă Guvern după plecarea guvernatorului civil în orașul Ismail, toate dosarele în limba moldovenească le-au fost transmise pentru a fi traduse. Însă, deoarece erau multe, nu reușeau traducerea lor și, ca urmare, se tergiversa rezolvarea multor chestiuni importante, în special a celor legate de activitatea Administrației Financiare. Din acest considerent, ei cereau să fie eliberați de traducerea dosarelor în limba moldovenească, în caz contrar amenințând să se concedieze din serviciu, așa cum au procedat ceilalți traducători [44].

Însă, sabotarea de către organele administrative a utilizării limbii moldovenești în practica judiciară avea să conducă la acumularea multor dosare nesoluționate, din cauză că nu erau încă traduse în limba rusă. Ca urmare, erau înaintate numeroase plângeri și reclamații din partea persoanelor implicate în procesele judiciare. Pentru a rezolva problema, la propunerea guvernatorului general al Novorosiei și rezidentului plenipotențiar al Basarabiei M.S. Voronțov, la 12 august 1824 prin decizia Comitetului de Miniștri, confirmată de împărat la 11 noiembrie 1824, în provincie este instituit *Tribunalul Penal Provizoriu*. La 23 decembrie 1824 M.S. Voronțov împuternicește Consiliul Suprem al Basarabiei cu executarea deciziei imperiale. Inaugurarea Tribunalului Penal Provizoriu din Basarabia a avut loc la 17 ianuarie 1825 în baza unei dispoziții a Consiliului Suprem al Basarabiei [45]. Timp de doi ani Tribunalul Penal Provizoriu din Basarabia urma să activeze independent de Tribunalul Regional Penal din Basarabia. Instituirea Tribunalului a fost determinată de greutățile pe care le avea de depășit Tribunalul Regional Penal din Basarabia exprimate în numărul mare de

dosare nesoluționate care s-au adunat pe parcursul anilor în Tribunalul Regional Penal și de dosare care veneau din tribunalele județene pentru reexaminare. În plus, Tribunalul Regional Penal a întâlnit mari greutăți în ce privește traducerea documentelor din limba rusă în limba moldovenească. Era doar un singur traducător, însă în Tribunal s-au adunat 264 dosare [46]. Prin instituirea Tribunalului Penal Provizoriu se urmărea și scopul de a ușura soarta multor inculpați aflați de multă vreme în detenție. Tribunalul era condus de un președinte special [47].

Pentru a-i da posibilitate Tribunalului Regional Penal din Basarabia să examineze și să soluționeze fără întârziere dosarele penale, s-a considerat că Tribunalul Penal Provizoriu trebuie să reia toate dosarele penale neexaminat pe parcursul anilor de Tribunalul Regional Penal și, în decurs de cel mult doi ani, să le examineze și să adopte deciziile de rigoare.

La 12 august 1824 Comitetul de Miniștri adoptă decizia privind instituirea Tribunalului Penal Provizoriu din Basarabia și numirea funcționarului de clasa a VI-a Lebin în funcția de președinte al Tribunalului [48]. La 11 noiembrie 1824 împăratul Alexandru I a confirmat această decizie [49]. În afară de președinte, în componența Tribunalului Penal Provizoriu a mai fost inclus un membru al Tribunalului Regional Penal, delegat din rândurile dvorenilor, care, dat fiind că cunoștea legislația, tradițiile și procedura judiciară locală, s-a divedit a fi foarte util Tribunalului. În Tribunalul Penal Provizoriu mai intrau un consilier din partea Coroanei, un consilier din partea dvorenimii, un secretar, slujitori din Cancelarie și traducători. Pentru întreținerea Tribunalului Penal Provizoriu din Basarabia s-a decis să i se aloce anual 4400 rub. argint [50].

Consiliul Suprem al Basarabiei urma să întreprindă măsuri în vederea inaugurării Tribunalului Penal Provizoriu și să numească un membru al Tribunalului Regional Penal în Tribunalul nou-instituit. Tribunalul Regional Penal trebuia să pregătească toate dosarele neexaminat până atunci, pentru a le transmite Tribunalului Penal Provizoriu, acesta urmând să le examineze și să adopte deciziile de rigoare în decurs de doi ani [51].

După expirarea termenului de doi ani Tribunalul Penal Provizoriu din Basarabia și-a încetat activitatea. Analizând adresa din 15 februarie 1827, prezentată de guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, contele F.P. Palen, Consiliului Suprem al Basarabiei, putem constata că Tribunalul Penal Provizoriu din Basarabia a finisat examinarea dosarelor care i-au fost încredințate [52]. F.P. Palen a dispus ca dosarele examinate de Tribunalul Penal Provizoriu să fie trimise pentru păstrare în arhiva Tribunalului Regional Penal și cu aceasta să-și înceteze activitatea. La 21 februarie 1827 președintele Tribunalului Penal Provizoriu din Basarabia raportează Consiliului Suprem al Basarabiei că și-a încetat activitatea, iar dosarele examinate au fost transmise Tribunalului Regional Penal din Basarabia [53].

Însă, succesele Tribunalului Penal Provizoriu nu aveau să fie de durată, deoarece sabotarea primirii de la diferite instituții a documentelor în limba moldovenească lua o amploare tot mai mare în isprăvnicii, unde majoritatea funcționarilor erau ruși și nu cunoșteau limba moldovenească. La 12 octombrie 1827 Consiliul Suprem al Basarabiei în ședința consultativă discută raportul Tribunalului ținutal Hotin din 6 iulie (*a se vedea Anexa*) privind prezentarea la 20 iunie în acel Tribunal a 9 rapoarte în limba rusă a isprăvnicii Hotin ce vizau dosare civile [54]. Reieșind din prevederile Regulamentului din 29 aprilie 1818, prin care dosarele civile trebuiau prezentate și discutate doar în limba moldovenească, la 23 iunie 1827 Tribunalul ținutal a întors isprăvnicii Hotin acele 9 dosare pentru a fi traduse în limba moldovenească. În raportul din 28 iunie 1827 isprăvnicia Hotin motiva necesitatea întocmirii dosarelor în limba rusă prin faptul că dacă în trecut, reieșind din prevederile Regulamentului din 29 aprilie 1818, membrii acestei instituții erau aleși din rândurile boierilor locali, ulterior aceștia erau numiți din partea Coroanei, fiind în mare parte ruși care nu cunoșteau limba moldovenească, iar isprăvnicia nu dispunea de mijloace pentru a-i asigura pe acești funcționari cu traducători. De aceea, nu poate satisface doleanțele Tribunalului de a întocmi actele în limba moldovenească. În plus, potrivit raportului, isprăvnicii i s-a dat, din partea instanțelor superioare, dispoziția să ducă dosarele și să stabilească legături cu instituțiile locale doar în limba rusă [55]. Astfel, întâlnind greutăți în ce privește cercetarea și soluționarea dosarelor, Tribunalul cerea Consiliului Suprem al Basarabiei lămuriri cum să procedeze pe viitor. În plus, deși isprăvnicia Hotin a declarat Tribunalului că încetase întocmirea dosarelor în limba moldovenească, ea recunoștea că nu dispune de dispoziții din partea autorităților centrale ce ar fi confirmat anularea fostelor privilegii acordate Basarabiei [56].

Într-o ședință a sa Consiliul Suprem al Basarabiei a pus în discuție și raportul Tribunalului ținutal Bender din 28 iulie 1827, prin care acesta informa că l-a împuternicit pe funcționarul cancelariei Tribunalului, Mihail Florescu, să transmită isprăvnicii Bender documentele de rigoare împreună cu două ordonanțe pe

care le-a primit plantonul isprăvniciei Kerneški. La 22 iulie, când Tribunalul și-a reînceput activitatea, comisarul isprăvniciei Malevici a adus în Cancelaria Tribunalului ținutul acele două ordonanțe desigilate, le-a aruncat pe masă, declarând că nu le primește, fiindcă sunt scrise în limba moldovenească. Ulterior, în ședința Tribunalului la care era prezent și ispravnicul Skorobogatov, comisarul Malevici a declarat deschis ca pe viitor Tribunalul regional să nu-i mai prezinte dispoziții în limba moldovenească, deoarece el nu cunoaște această limbă și nu le va îndeplini. În pofida faptului că Tribunalul a prezentat drept argument textul Regulamentului constituirii regiunii Basarabia din 29 aprilie 1819 și dispoziția Tribunalului Civil regional din 15 noiembrie 1819, prin care tuturor tribunalelor ținutale li se interzicea desfășurarea procedurii judiciare în limba rusă, aceasta urmând a fi desfășurată în limba moldovenească, conform prevederilor Regulamentului din 1818, ispravnicul și comisarul n-au dorit să se conformeze acestei cerințe, declarând că „...Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia este deja anulat”. Din care cauză Tribunalul ținutul cerea lămuriri Consiliului Suprem al Basarabiei cum să procedeze pe viitor [57].

La ședința din 12 octombrie 1827 Consiliul Suprem al Basarabiei a discutat și un alt raport al Tribunalului ținutul Bender din 13 august 1827, prin care Tribunalul informa Consiliul că funcționarii din Cancelaria isprăvniciei Bender au refuzat să primească raportul Cancelariei și 17 ordonanțe emise de Tribunalul ținutul în limba moldovenească. Funcționarii isprăvniciei argumentau refuzul prin faptul că comisarul Malevici le-a ordonat să nu mai primească acte și ordonanțe emise de Tribunalul ținutul în limba moldovenească [58]. Cel de-al patrulea raport adresat Consiliului Suprem al Basarabiei de același Tribunal ținutul Bender, datat cu 30 septembrie 1827 și discutat în aceeași ședință, de asemenea se referea la refuzul isprăvniciei Bender de a primi 24 dispoziții emise de Tribunal în limba moldovenească, drept motiv servind dispoziția comisarului Malevici, prin care acesta le-a interzis funcționarilor să mai primească acte în limba moldovenească [59]. Documentul publicat în Anexă face dovadă brutalității și urii pe care o manifesta comisarul Malevici în relațiile cu funcționarii de la Tribunalul ținutul care îi prezentau acte întocmite în limba moldovenească, motivând că el nu cunoaște această limbă și, respectiv, nu va îndeplini dispozițiile Tribunalului [60].

Analizând aceste patru rapoarte și punând la bază prevederile Regulamentului din 29 aprilie 1818, Consiliul Suprem al Basarabiei a decis ca „dosarele civile să fie întocmite în limba moldovenească”, iar Departamentul de dispoziție să aibă grijă ca toți locuitorii din regiune să se conformeze acestei dispoziții, iar funcționarii care au boicotat aplicarea limbii moldovenești să fie pedepsiți în conformitate cu legislația în vigoare [61].

În concluzie putem afirma că boicotarea practicii de utilizare a limbii moldovenești în procedura judiciară din Basarabia, contrar prevederilor legale, se făcea de cele mai dese ori de către funcționarii isprăvnicilor. Documentele de arhivă conțin numeroase cazuri ce atestă acest fapt. Pe parcurs, inițiativa de a înlătura limba moldovenească din instituțiile regionale a parvenit chiar din partea funcționarilor Guvernului Regional. Ceea ce denotă o dată în plus că țarismul, deși a lăsat în vigoare pentru o anumită perioadă de timp Basarabiei unele particularități autohtone ale sistemului administrativ, a promovat o politică consecventă de includere a teritoriului nou-anexat în sistemul economic și politic imperial, parte componentă a căreia era politica de deznaționalizare – rusificare a populației dispersate. Promovând această politică, Administrația imperială urmărea înstrăinarea valorilor spirituale ale neamului și pregătirea unei elite cosmopolite, bazate pe un alt sistem de valori decât cel românesc etc., anularea drepturilor și libertăților naționale, interzicerea utilizării limbii române și a limbilor altor grupuri etnice în toate domeniile vieții sociale, lipsirea românilor basarabeni de propriile valori spirituale, fiindu-le impuse valori spirituale ruse etc.

Anexă

**О неприятии Бендерскимъ и Хотинскимъ Исправничествами
Указовъ Цынутныхъ Судовъ на Молдавскомъ Языкѣ**

Бессарабскій Областной Верховный Совѣтъ въ Совѣщательномъ Засѣданіи бывшемъ октябръ 12 дня 1827 года слушавъ *Первое*: Рапортъ Хотинскаго Цынутнаго Суда отъ 6 июля за №1516^м, что 20 числа минувшаго юня оный Судъ получивъ 9 Рапортовъ Хотинскаго Земскаго Исправничества на російскомъ діалектѣ, касающіесь къ гражданскимъ дѣламъ, имѣя въ виду что на основаніи Устава образованія (Устава образованія Бессарабской области 29 апреля 1818 г. – *V.T., A.E.*) гражданскіе дѣла должны производиться и рѣшаться только на одномъ молдавскомъ діалектѣ, того же юня 23 числа возвратилъ

онные при Указѣ въ Исправничество с тѣмъ, что бы оно неосмѣлилось въ противность Высочайшаго Устава присылать подобныхъ рапортовъ ибо подвергнется отвѣтственности, но Исправничество 28 числа рапортомъ №9699 донесло, что прежде на основаніи Образованіи члены Исправничества были по выборамъ изъ здѣшнихъ жителей а послѣ по Высочайшей Волѣ назначены русскіе отъ короны, кои нималѣйше не разумѣютъ молдавского языка и переводчиковъ неимѣютъ, и потому неимѣеть никакого средства къ исполненію требованіи Суда, и что сверхъ того Исправничество еще имѣеть отъ Высшаго Начальства предписаніе, стараться производить дѣла и сноситься съ присудственными мѣстами на російскомъ діалектѣ. Далѣ Судъ излагаетъ справку по коей оказалось: 1^е что въ Уставѣ образованія на 4^й страницѣ между прочаго сказано: Гражданскіе тяжёбые и мѣжевые дела отправляются на одномъ молдавскомъ языкѣ и судопроизводство отправляется на основаніи законовъ и обычаевъ молдавскихъ; да и все содержаніе Образованія Высочайшимъ Рескриптомъ отъ 29 апреля 1818 года повелѣвается исполнять во всей точности; 2^е въ Высочайшемъ Указѣ въ 3^й день августа 1825 года за собственноручнымъ Его Императорскаго Величества подписомъ повелѣвающимъ прекратить производство Гражданскихъ дѣлъ, въ Верховномъ Совѣтѣ съ переносомъ таковыхъ во 2^й Департаментъ Правительствующаго Сената во 2^м Пунктѣ сказано: Сенату въ рѣшеніи Гражданскихъ дѣлъ руководствоваться мѣстными узаконеніями Бессарабской Области; и въ 3^м пунктѣ: Бессарабскій Гражданскій Судъ принявъ отъ тяжущихся опеляціонную жалобу обязанъ какъ оную такъ и самое дѣло въ подлѣнникахъ съ переводомъ на російскій діалектъ представить въ Правительствующій Сенатъ, присовокупя такъ же съ переводомъ выписку тѣмъ мѣстнымъ закономъ и обычаемъ, которыми Судъ въ разрѣшеніи своемъ руководствуаяся, и потому какъ изъ справки явствуеть, что высочайшая воля сопряженная съ милосердіемъ, Дарить Бессарабской Области Установленные Права и обычаи Ея по исковымъ Гражданскимъ дѣламъ, равно и все производство всѣхъ тѣхъ дѣлъ на національномъ языкѣ Высочайше подтверждено двумя Повелѣніями въ справкѣ изъясненными то есть: рескриптомъ отъ 29 апреля 1818 года одобряющимъ Уставъ образованія а послѣднимъ указомъ отъ 3го августа 1825 года ясно выражено, что тогда перевести бумаги на російскій діалектъ когда дѣло отъ Гражданскаго Суда на аппеляціи перенесено будетъ въ Правительствующій Сератъ, и хотя въ 1825 году учинено распоряженіе объ опредѣленіи въ Земскіе полиціи класныхъ чиновниковъ отъ короны, но для руководства всѣмъ таковымъ въ производствѣ дѣлъ остановлено та же самая инструкция въ Уставѣ образованія Бессарабской области начертанная безъ всякой и малѣйшей перемѣны какой либо статьи о производствѣ Гражданскихъ дѣлъ и бумагъ, то хотя Хотинское Земское Исправничество донесло Суду, что предоставлено оному, или предписано уничтожить производство дѣлъ на національномъ діалектѣ но судъ до селѣ неимѣеть о томъ никакого отъ Начальства повелѣнія коимъ бы уничтожалась прежде дарованная свобода судится на національномъ языкѣ или отмѣнена была какая либо статья Устава образованія по случаю опредѣленія въ полицейскія должности коронныхъ чиновниковъ. По симъ обстоятельствамъ оный Судъ встрѣчая недоумѣніе представляетъ сему Совѣту, и проситъ разрѣшенія какъ на предъ идущее время поступить; Можно ли принять во уваженіе донесеніе Исправничества, писанное въ противности Высочайшихъ Повелѣній ? Докладывая притомъ что въ производствѣ Гражданскихъ тяжёбныхъ дѣлъ происходитъ большее неудобство, ибо отъ Исправничества всѣ дѣла и бумаги получаютъ на російскомъ діалектѣ для перевода, которыхъ на молдавскій діалектъ не мало требуется времени, чрезъ что невозможно дать скорого и должного ходу тѣмъ дѣламъ а между тѣмъ просители терпятъ остановку. **Вторый:** Рапортъ Бендерскаго Цынутнаго Суда отъ 28 Іюля за №1407^м сия, что Канцелярскіи служитель онаго суда Губернскій Регистраторъ Михаилъ Флореско, которому поручено по регистратурѣ отправленіе отпусковъ, пошелъ съ книгаю для отдачи бумагъ въ тамошнее Земское Исправничество вмѣстѣ съ двумя указами, которые и принялъ дневальный исправничества Чернешкій. Послѣ того 22 числа того іюля по случаю торжественнаго праздника, было закрыто присутствіе Суда; Коммисаръ Исправничества Малевичъ принеся въ Канцелярію Цынутнаго Суда упомянутые два Указы распечатанными, бросилъ оные на столъ и сказалъ, что онъ не принимаетъ ихъ потому что написаны на молдавскомъ языкѣ; затѣмъ упомянутый Флореско вмѣстѣ съ другимъ Канцелярскимъ Трохимомъ Бортескомъ учинивъ справку по книгѣ и увидѣвъ, что сіи указы уже приняты по принадлежності дневальнымъ означеннаго Исправничества,

отнесли оные паки к помятому Коммисару, прося Его, что такъ какъ таковыя указы приняты по книгѣ то благоволил бы взять обратно; но коммисаръ Малевичъ несмотря на ихъ прозьбу, и что таковыя указы уже приняты въ Исправничествѣ, взявъ оные въ руку, бросилъ опять въ Канцелярію Суда, говоря между прочаго: Что онъ дастъ Бортеску пощочины, и въ тоже время требовалъ книги что бы стереть съ оной подпись дневального; но какъ сія книга была заперта въ сундукѣ Регистратора Шепилева то и неоткуда было дать Ему оную; и такимъ образомъ Г. Малевичъ вышелъ изъ Канцеляріи Сего Суда, оставя Указы на столѣ оной, на которомъ и по нынѣ лежатъ. А какъ коммисаръ Малевичъ нѣсколько дней тому назадъ и въ присутствіи Суда при бытности Исправника Скоробогатова словесно изъяснилъ: что бы судъ ни по какимъ дѣламъ впредь не посылалъ имъ указовъ на молдавскомъ языкѣ, ибо онъ не будетъ исполнять оныхъ, по тому что онъ самъ незнаетъ молдавскаго языка, и хотя Судъ показывалъ имъ начертанное на 10 страницѣ Устава Образованія постановленіе, равно указъ Областного Гражданскаго Суда отъ 15 ноября 1819 года №1893 коимъ предписано всѣмъ цынутнымъ судамъ, что бы они ни подъ какимъ видомъ непроизводили Гражданскихъ тяжбныхъ дѣлъ на російскомъ языке, а производили бы оныя сходственно Уставу Образованія страницы 10^н; но они Исправникъ и Коммисаръ не хотѣли взять во вниманіе и сихъ даже постановленій, говоря: что Уставъ Образованія уже уничтожень для того судъ испрашивалъ у Совѣта разрѣшенія насчетъ сопротивленій коммисара Малевича. **Третій:** Рапортъ того же Бендерскаго цынутнаго Суда отъ 13го августа 1827 года за №1502^н въ коемъ прописываетъ докладъ Канцеляріи своей поданный вмѣстѣ съ представленіемъ 17 указовъ, писанныхъ отъ суда на имя тамошнѣго Земскаго Исправничества на молдавскомъ языкѣ, по разнымъ частнымъ дѣламъ, которыхъ Указовъ не приняли Канцелярскіе служители Земскаго Исправничества, по тому, что дано имъ отъ присутствующаго въ Исправничествѣ Коммисара Малевича приказаніе непринимать впредь Указовъ Цынутнаго Суда, писанныхъ на молдавскомъ языке; Для того Судъ повторяя прежній свой рапортъ выше сего вписанный касательно сопротивленій Коммисара Малевича, въ принятіи Указовъ, писанныхъ на молдавскомъ языкѣ въ противность силы Устава Образованія страницы 11, въ которомъ изображено: Что для разсмотрѣнія Гражданскихъ тяжбныхъ дѣлъ Высочайше даровано употребленіе молдавскаго языка, просить Совѣта о учиненіи по сему предмету надлѣжающаго распоряженія, и **Четвертый:** Рапортъ оного же Цынутнаго Суда отъ 30 Сентября за №1762^н, что 13 августа накопилось 24 Указа писанныхъ на молдавскомъ языкѣ, данныхъ на имя Земскаго Исправничества того Цынута по разнымъ тяжбнымъ и публикаціоннымъ Дѣламъ, но всѣ сіи Указы остаются безъ всякаго дѣйствія, по тому что Коммисаръ Исправничества того Цынута Малевичъ въ то время когда сторожъ отнесъ съ книгою въ оное Исправничество бумаги для раздачи оныхъ, распечатавъ сіи указы съ гнѣвомъ, возвратилъ сторожу говоря, что онъ не можетъ принять ихъ, потому, что оныя писаны на молдавскомъ языкѣ, тогда когда онъ могъ бы помощію писцовъ онаго исправничества и Регистратора, отличающагося въ переводѣ, находить удобство въ молдавскомъ языкѣ. По слику же оный Судъ о сопротивленіи членовъ Земскаго Исправничества того цынута въ особенности же Коммисара Малевича представилъ уже Совѣту (какъ выше значить) но между тѣмъ означенное исправничество безъ престанно оказываетъ ослушность и сопротивленіе (съ поводу чего всѣ дѣла того суда остаются неприведенными въ свое время въ исполненіе) отнюдь не забочиваясь искать удобства въ молдавскомъ языкѣ помощію своихъ писцовъ, а особенно регистратора, отличающагося въ переводѣ, то просить о учиненіи по сему предмету зависящаго распоряженія, ибо всѣ указы данные на имя Земскаго Исправничества остаются непринятыми и неприведенными имъ въ исполненіе и день отъ дня накаплиются въ великомъ множествѣ а по справкѣ въ Совѣтѣ оказалось: въ прошлом 1826^м году апреля 3 числа подобныя донесенія отъ Измаильскаго Земскаго Исправничества были разсматриваемы Верховномъ Совѣтомъ, а по онымъ заключено хотя Уставомъ образованія Бессарабской Области дѣйствительно дозволено гражданскіе дѣла производить на молдавскомъ; Но какъ въ тѣхъ же присутственныхъ мѣстахъ дѣла уголовныя, казенныя распорядительныя и весьма часто слѣдственные производятся и должны производиться на російскомъ нарѣчьи, чѣмъ самымъ ясно доказывается, что во всѣхъ помянутыхъ мѣстахъ всегда были а нынѣ въ особенности находятся чиновники знавшіе оба языка русской и молдавской, отговорки же отъ участія въ дѣлахъ подъ предлогомъ незнанія того или другаго языка не могутъ быть терпимы по службѣ, ибо для членовъ

и чиновниковъ обязанныхъ рѣшать ли дѣла или исполнить указъ высшаго мѣста; буде они не разумѣютъ одного изъ двухъ нарѣчій должно составлять вѣрные и точные переводы, то и предписать Исполнительной Экспедиціи немедленно распорядится, что бы во всей области и всѣхъ мѣста и лица отъ исполненія своихъ обязанностей подѣ подобными предлогами неуклонялись, и что бы въ предупрежденіе вредныхъ послѣдствій для службы. Тѣхъ мѣста въ которыхъ переводчики по Штатамъ неположены, представили о необходимости въ таковыхъ оной Исполнительной Экспедиціи, которая по собраніи нужныхъ на сей конецъ по области свѣдѣній, обязывается донести въ послѣдствіи съ собственнымъ мнѣніемъ Совѣту для исходатайствованія на содержаніе переводчиковъ суммъ отъ Высшаго Начальства, до того же всѣмъ таковымъ мѣстамъ предписать отъ оной Исполнительной Экспедиціи употреблять къ переводамъ необходимыхъ бумагъ знающихъ оба языка канцелярскихъ чиновниковъ, или же замѣнить нѣкоторыхъ изъ числа оныхъ переводчиками начетъ Канцелярскихъ Суммъ. Заключено что по сему Областнымъ Правительствомъ учинено свѣдѣніи въ Совѣтѣ не имѣется, Въ Уставѣ Образованія Бессарабской Области Высочайше одобренномъ на страницѣ 10 изображено: Производство по дѣламъ гражданскимъ и слѣдственнымъ имѣть быть на русскомъ и молдавскомъ языкахъ и имянно: Допросы обвиняемыхъ молдавскихъ уроженцевъ будутъ производиться на природномъ ихъ языкѣ, то есть: на языкахъ молдавскомъ, а протоколъ будетъ сочиняемъ по русски и по молдавски. Рѣшительные приговоры по надлежащемъ ихъ утверженіи читаны будутъ подсудимымъ на языкѣ молдавскомъ. Въ Гражданскомъ судопроизводствѣ употребленіе молдавского языка утверждается на основаніи и въ обезпеченіе правъ преимуществъ и мѣстныхъ законовъ, Всемилостивѣйше предоставленныхъ навсегда Бессарабской Области. Посему Гражданскій Областной Судъ по дѣламъ тяжбы частнымъ лицъ руководствоваться будетъ правами и обычаями молдавскими и производить оныя на одномъ томъ языкѣ. **ОПРЕДѢЛИЛИ:** Какъ Уставомъ Образованія Бессарабской Области постановлено: Гражданскіе дѣла производить на молдавскомъ языкѣ, а по постановленію Совѣта объясненному въ справкѣ предписано Исполнительной Экспедиціи распорядится, что бы во всей области всѣхъ мѣста и лица отъ исполненія своихъ по части сей обязанностей неуклонялись; однако жъ открывается тому противное: то Исполнительной Экспедиціи подтвердить, что бы означенное постановление Совѣта было приведено въ исполненіе непремѣнно; О сопротивленіи же и поступкахъ противу сего вышепоименованныхъ Чиновниковъ, велѣтъ Экспедиціи произведя чрезъ кого надлѣжитъ слѣдствіе, поступить съ виновными по законамъ и представить Совѣту. Между тѣмъ въ отклоненіе медленности въ теченіи дѣлъ объясняемой судами съ прописанныхъ выше рапортахъ прямо отъ Совѣта предписать Хотинскому и Бендерскому Исправничествамъ не уклоняться отъ исполненія предписаній Цыннутыхъ Судовъ писанныхъ въ Гражданскихъ дѣлахъ на молдавскомъ языкѣ подѣ описаніемъ за противное сему взысканія по законамъ. О чемъ и цыннутымъ Судамъ Хотинскому и Бендерскому дать знать.

Добавлено: велѣтъ Экспедиціи и представить Совѣту.

Подписали:

Вице-губернатора Фирсовъ
Статскій совѣтникъ Курикъ
Депутатъ (semnătura nu e descifrabilă)
Депутатъ (semnătura nu e descifrabilă)
Депутатъ (semnătura nu e descifrabilă)
Членъ Совѣта Симонов

Исполнено 5 ноября 1827 года

Arhiva Națională a Republicii Moldova, F. 3, inv. 1, d. 930, p. III, f. 456-463.

P.S. Tehnica transcrierii documentului. Documentul se publică în limba originalului – rusă. La transcriere au fost păstrate particularitățile limbii documentului, nealterându-se modul de exprimare. De aceea, documentul este redat întocmai cum a fost scris, fără a interveni sau a corecta evidentele greșeli. Conținutul este publicat integral, fără prescurtări. În interesul unei cât mai exacte transcrieri s-au menținut particularitățile ortografice și de punctuație specifice sec. al XIX-lea. Unele denumiri (cuvinte) scrise în text cu minuscule sunt redade cu

majuscule, și invers. La sfârșitul documentului se dau datele arhivistice care ar putea facilita persoanele interesate (îndeosebi cercetătorii științifici și studenții) în studierea variantei originale sau a altor documente legate de tematica respectivă.

Referințe:

1. Despre aspectele politico-juridice ale anexării Basarabiei la Imperiul Rus *a consulta*: N.Adăniloiaie. Despre suzeranitatea otomană și nerespectarea de către Poartă – la 1775 și 1812 – a obligațiilor de apărare a teritoriului Țărilor Române // Revista de istorie (București), 1982, tom. 35, nr. 8, p. 953-955.
2. Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 19, inv. 3, d. 125, f. 50-54 verso.
3. Se întâlnește cu mai multe denumiri: Înființarea administrării provizorii în oblastea Basarabiei (Boldur Alexandru. Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828. Studii. – Chișinău, 1929, p. 12); Regulamentul din 1812 (Petre Cazacu. Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918. – Chișinău, 1992, p. 126) etc.
4. *A se vedea* textul în original: Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F. 1, inv. 1, d. 3995, f. 11-14. Regulamentul este publicat în: Записки Бессарабского областного статистического комитета (ЗБОСК) / Под редакцией А.Н. Егунова, Т. III. – Кишинев, 1869, с. 108-110 și cu unele omiteri reprodus în română în: Dinu Poștarencu. O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1940). – Chișinău, 1998, p. 64-66; Idem. Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. – Chișinău, 2006, p. 29-31.
5. П.Свиньин. Описание Бессарабской области в 1816 году // Записки общества истории и древностей (ЗООИД). – Одесса, 1867, т. VI, с. 223-234.
6. А.Накко. Очерк гражданского устройства Бессарабской области с 1812-1828 гг. – În: ЗООИД. – Одесса, 1879, т. XXII, с. 17.
7. Despre instituirea Cancelariei guvernatorului civil al Basarabiei a se vedea mai amănunțit: ANRM, F. 2, inv.1, d. 10, f. 250-287.
8. Материалы для новейшей истории Бессарабии. – În: ЗБОСК. – Кишинев, 1869, т. III, с. 108-109.
9. Ibidem, p. 109-110.
10. Dinu Poștarencu. Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. – Chișinău, 2006, p. 92-94.
11. Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). Собр. I, т. XXXIII, 1815, №26008. - СПб., 1830, с. 395.
12. ПСЗРИ. Собр. I, т. XXXIII, 1816, №26289. – СПб., 1830, с. 866-868.
13. Устав образования Бессарабской области 1818 г. – Кишинев, 1818, предисловие, с. 2.
14. Basarabia deține statut de regiune (beneficiind până în 1828 de o autonomie limitată).
15. Устав образования Бессарабской области 1818 г. – Кишинев, 1818, с. 4-5.
16. Ibidem, p. 5.
17. Материалы для новейшей истории Бессарабии. – În: ЗБОСК. – Кишинев, 1869, т. III, с. 114.
18. ANRM, F. 5, inv. 3, d. 1, f. 2-2 verso, 4, 16.
19. Ibidem, p. 8-11.
20. ПСЗРИ. Собр. I, т. XX, 1775-1780, №14392. – СПб., 1830, с. 240.
21. Устав образования Бессарабской области 1818 г. – Кишинев, 1818, с. 8-9.
22. Valentin Tomuleț. Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828). Vol. II. – Chișinău, 2007, p.321.
23. Устав образования Бессарабской области 1818 г. – Кишинев, 1818, с. 10.
24. Ibidem, p. 10-11.
25. ANRM, F. 3, inv. 1, d. 930, p. III, f. 456 verso-457.
26. Ibidem, d. 928, p. II, f. 321-324.
27. Ibidem, F. 2, inv. 1, d. 1197, f. 6.
28. Устав образования Бессарабской области 1818 г. – Кишинев, 1818, с. 9.
29. Ibidem, p. 9-10.
30. Ibidem, p. 8-9.
31. Valentin Tomuleț. Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828). Vol. II. – Chișinău, 2007, p.323.
32. ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 56.
33. Ibidem, f. 56-56 verso.
34. Ibidem, d. 62, f. 28-38; Documentul este publicat integral în: Alina Felea. Câteva documente privind ispravnicii în Basarabia (1816-1818). – În: Revista de Istorie a Moldovei, (Chișinău), 2009, nr. 4 (60), p. 207-211.
35. ANRM, F. 4, inv. 2, d. 420, f. 39-40; Alina Felea. Op. cit., p. 211-212.
36. Ibidem, F. 5, inv. 1, d. 28, f. 654-656.
37. Ibidem, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 30 verso-33.
38. Ibidem, F. 5, inv. 1, d. 35, f. 782-782 verso, 785 verso-786.

39. ПСЗРИ. Собр. I, т. XXXIX, 1824, № 30048. – СПб., 1830, с. 510-511.
40. Ibidem, p. 512.
41. А.Накко. Бессарабская область в историческом, экономическом и статистическом отношении (рукопись). – Кишинев, 1879, с. 135-135 об. (Manuscrisul lucrării se păstrează în fondul de manuscrise al bibliotecii Universității de Stat din Odesa).
42. ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1318, f. 3-3 verso.
43. Ibidem, f. 3 verso-4.
44. Ibidem, f. 5-5 verso.
45. Ibidem, d. 568, p. I, f. 24, 30, 31; d. 761, p. III, f. 615 verso.
46. Ibidem, d. 761, p. III, f. 589, 615.
47. Ibidem, d. 568, p. I, f. 30.
48. Ibidem, d. 568, f. 30-30 verso. Până atunci acesta lucrase ca consilier în Tribunalul Regional Penal, iar ulterior ca membru al Tribunalului Comercial din Odesa.
49. Ibidem, f. 31; d. 764, f. 1.
50. Ibidem, f. 31verso-32 verso.
51. Ibidem, d. 568, p. I, f. 31verso.
52. La ședința din 27 septembrie 1826 a Consiliului Suprem al Basarabiei s-a constatat că Tribunalul Regional Penal finisează examinarea dosarelor (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 761, p. III, f. 616).
53. ANRM, F. 3, inv. 1, d. 928, p. III, f. 583, 584-584 verso.
54. Ibidem, d. 930, p. III, f. 456.
55. Ibidem, f. 456-456 verso.
56. Ibidem, f. 457 verso-458.
57. Ibidem, f. 459-459 verso.
58. Ibidem, f. 459 verso-460.
59. Ibidem, f. 460-460 verso.
60. Ibidem, f. 460 verso.
61. Ibidem, f. 462 verso-463.

Prezentat la 20.12.2011